

Förord

2024 års upplaga av Juridiska fakultetens årsbok *De lege uppmärksammar regeringsformens 50-årsjubileum*. När 1974 års regeringsform ersatte sin 165 år gamla namne från 1809 innebar det att världens näst äldsta grundlag övergavs, endast den amerikanska var äldre. Det är lätt att föreställa sig att en sådan historisk händelse skulle ha präglats av storvulna ord om grundlagens betydelse och nyskapelsens förtjänster. Visst fanns det inslag av sådant, men statsminister Olof Palme presenterade inför kammaren den nya regeringsformen med det lakoniska konstaterandet att ”[d]en innebär inte i sig någon förändring av maktförhållandena i det svenska samhället”.¹ Uttalandet säger något om den nya regeringsformens sakliga innehåll, men kanske framförallt om synen på grundlagarna.

Sedan 1974 års regeringsform infördes har det nu gått 50 år. Övergången från 1809 års RF innebar en modernisering av det demokratiska ramverket och den institutionella utformningen av statsskicket. Av särskild betydelse var den konstitutionella förankringen av den parlamentariska styrelseformen och statschefens förändrade roll.

Det gångna halvsekle har präglats av stora omvälvningar i vår omvärld som på olika sätt har påverkat Sveriges konstitutionella ordning. Det handlar om både ett modernt och kraftfullt rättighetsskydd genom införlivandet av Europakonventionen och de långtgående överföringar av beslutanderätt som EU-medlemskapet har medfört. Även de senare årens särskilda utmaningar i form av terroristattacker, pandemi och ett fullskaligt krig i vårt närområde har gjort nya konstitutionella ställningstaganden nödvändiga. En livlig utredningsverksamhet har traditionellt sett präglat författningspolitiken och så även under 2000-talet. Samman-

¹ Prot. 1973:110 (5 juni 1973).

taget har det varit en mycket händelserik period ur konstitutionell synvinkel. Kanske är det rättvisande att hävda att en ny författningskultur håller på att växa fram inom ramen för 1974 års regeringsform. Under alla omständigheter verkar 50-åringens rättsliga betydelse vara ständigt ökande.

I denna bok behandlas utvalda konstitutionella teman av fakultetens forskare och andra inbjudna författare. Flera av bidragen har en historisk vinkling och söker fånga transformativa perioder i svensk författningshistoria och den författningspolitiska utvecklingen. Det är otvetydigt så att den svenska grundlagen har genomgått stora förändringar över tid. Utvecklingen är dock inte präglad av dramatiska enskilda händelser med direkt genomslag på grundlagens utformning. Snarare präglas utvecklingen av mindre och löpande förändringar som vidtagits för att anpassa grundlagen till såväl interna som externa skeenden. Detta kan beskrivas som ett förhållningssätt som syftar till att säkerställa att den formella texten återspeglar den praxis som får anses råda, och att den är anpassad till internationella överenskommelser som Sverige har ingått.

Nu när vi får anledning att titta bakåt, samtidigt som vi har starka incitament att också se framåt ställs många frågor på sin spets. Dagens och framtidens utmaningar kopplade till såväl interna som externa faktorer påverkar både det politiska grundlagsreformerarbetet och de rättsvetenskapliga studier som bedrivs. År 2024 står såväl inre som yttre säkerhet igen på agendan. Frågeställningar kopplade till skyddet för demokratin och domstolarnas självständighet, regelverket som gäller vid krig och kris, ett svenskt NATO-medlemskap, skiljelinjerna mellan politik och juridik, samt statens kärnvärden och kärnuppdrag så som de uttrycks i grundlagen illustrerar den nya tidens utmaningar och problem. Samtidigt försöker vi förstå och lära av betydande utvecklingsfaser under fem decennier. Sammantaget växer en fascinerande bild av svensk grundlagshistoria fram präglad av viktiga konstitutionella frågor som lösts utanför konstitutionen för att senare kodifieras (parlamentarism och rösträtten kan nämnas som exempel) till att på senare år se grundlagen som ett fundament och verktyg för att upprätthålla för det svenska statsskicket grundläggande värderingar. 2020 års grundlagskommittés arbete, kommittén för beredskap enligt regeringsformen (2023) samt 2023 års fri- och rättighetskommitté kan nämnas som exempel på det senare.

Redaktionskommittén vill rikta ett varmt tack till alla medverkande författare för deras intressanta bidrag. Vi hoppas att läsarna ska finna bidragen stimulerande och inspirerande. Vi vill även tacka Emil Heij-

nes stiftelse för rättsvetenskaplig forskning för bidrag till tryckningen av boken. Viktor Brylla har varit ansvarig redaktörsassistent under hela projektet och redaktionskommittén vill uttrycka ett varmt tack till Viktor för hans klokhet, noggrannhet och effektivitet under resans gång. Till sist vill vi tacka Iustus för ett bra och effektivt samarbete.

Redaktionskommittén för De lege 2024

Uppsala den 16 februari 2024

Anna Jonsson Cornell

Caroline Taube

Mikael Ruotsi

Olof Wilske